

БІБЛІОГРАФІЯ МОВОЗНАВЧА — галузь бібліографічної діяльності, завданням якої є виявлення, відбір, опис, реєстрація і наукова систематизація інформації про праці, присвячені широкому спектрові питань будови мови, її історії, сучасного стану, функціонування тощо. Б. м. дає уявлення про стан розвитку мовознавства в тій чи іншій країні. Укр. Б. м. зародилася й певний час розвивалася у структурі заг. бібліографії, основоположником якої вважають М. Максимовича («Книжная старина южно-русская», К., 1849–50). Автором першого бібліогр. покажч. з українознавства є О. Лазаревський («Опыт указателя источников для изучения Малороссийского Края» // «Черниг. губ. вѣдомости», 1853 й окремо — «Указатель источников», 1856). Він же видавав у Чернігові перший укр. книгознав. літопис «Украинская литературная летопись» (1856–60) з рецензіями на нові укр. видання. При ред. «Черниг. губ. вѣдомостей» бібліогр. справою займалися П. Єфименко та Г. Милорадович. Про мовознавчі дослідження Зх. України відомі праці з Б. м. Я. Головацького («Галицько-руська бібліографія з 1772 по 1848» // «Галичанин», Л., 1863), А. Петрушевича (бібліографія стародруків) та І. Левицького (1772–1898). У Воронежі 1860 вийшов «Указатель вышедшихъ въ России въ 1859 году книгъ и статей по части языкознанія» В. Межова, в якому значне місце посідає укр. Б. м. Бібліографії присвяч. журнали «Основа», «Киевская старина», «Правда», «Зоря», «Записки НТШ», «ЛНВ».

У 20 ст. інформацію про Б. м. містять видання Бібліогр. комісії НТШ у Львові, Укр. книжк. палати у Харкові, Укр. наук. інституту книгознавства у Києві, Бібліогр. комісії ВУАН у Києві. Спородично Б. м. представлено в бібліогр. покажчиках праць окремих ВНЗів, б-к, наук. праць з мовознавства кафедр ВНЗів, структур. підрозділів НДІ тощо.

Для дослідження історії вивчення мови має значення ретроспективна Б. м. З цього погляду цінними є бібліогр. покажчики: «Покажчик з української мови: Мат. по 1929 р.» (Х., 1929–30) А. Дикого й Л. Червінської, «Книжная летопись» (Москва, 1918–61), «Бібліографічні вісті: Квартальник Укр. наук. інституту книгознавства за ред. Ю. Меженка» (К., 1923–30), «Україна» (К., 1924–32),

«Журнал бібліотекознавства та бібліографії» (К., 1927–30, № 1–4), деякі бібліогр. довідники Укр. книжк. палати у Харкові — «Літопис книг» (Х., 1924–61; 1924–30 — під назвою «Літопис українського друку», 1935–53 — «Літопис друку УРСР. Книги»), «Летопись журнальных статей» (Москва, 1926–61), «Летопись рецензий» (Москва, 1934–61; 1939–41 — під назвою «Библиография рецензий»), «Літопис рецензій» (Х., 1935–61; 1936–53 — під назвою «Літопис друку УРСР. Рецензії»), «Літопис журнальних статей» (Х., 1936–61; 1936–53 виходив під назвою «Літопис друку УРСР. Журнальні статті»), «Библиография периодических изданий России 1901–1916» Л. Беляєвої, М. Зинов'євої, М. Никифорова (Ленинград, 1961, т. 1–4), а також бібліогр. дані усіх доступ. авторам видань систематизовано у бібліогр. покажчику Л. Гольденберга й Н. Королевич «Українська мова» (К., 1963), що є однією з перших спроб ретроспектив. бібліографії в укр. мовознавстві, де зібрано за темат. розділами бібліогр. дані про літературу, присвячену укр. мові, видану в СРСР 1918–61. Певним продовженням зазнач. покажчика є низка бібліогр. покажч. «Слов'янська філологія на Україні», підготовлених до з'їздів славистів.

Конструктивно їх доповнюють бібліогр. покажчики, які випускала ЦНБ АН УРСР, «Філологічні науки на Україні» (1978–90), а також «Общественные науки в УССР. Языкознание» (1976–80, 1981–85), підготовлені Інститутом мовознавства АН УРСР до з'їздів славистів (відповідно — К., 1986 та К., 1988). Нац. парламент. бібліотека України видала 2 вип. щорічника «Філологічні науки в Україні» (1994, 1995). Поточна інформація за минулі роки подана у щоріч. довіднику «Праці з мовознавства в УРСР», у збірниках інформ. матеріалів Наук. ради з проблеми «Закономірності розвитку національних мов». Важл. джерелом інформації є довідник «Слов'янська філологія на Україні. 1958–1981» (К., 1963–83), «Общественные науки в УССР 1976–1980 гг. Языкознание: Библиогр. указ.» (К., 1986).

Цінною у бібліогр. плані є кн. «Мовознавство на Україні за п'ятдесят років» (К., 1967), де за темат. розділами подано огляд мовознав. праць, виданих в Україні 1917–67 із ретроспективами у попередні століття. Велику допомогу дослідникам мови нададуть огляд. праці «Дослідження з мовознавства в Українській РСР за сорок років» (К., 1957), «Розвиток мовознавства в УРСР у 1967–1977 роках» (К., 1980).

В укр. Б. м. представлені бібліогр. покажчики окремих галузей: сходознавства — системат. покажчик до ж. «Східний світ — Червоний Схід. 1927–1931» (Х., 1964); ономастики — А. Корепанової, К. Симонової «Матеріали до бібліографії з української радянської

ономастики. 1917–1967» // «Повідомлення укр. ономаст. комісії», К., 1968, вип. 5 ; діалектології — В. Дем'янчука «Бібліографічний огляд української діалектології за 1914–1927» // «Укр. діалектол. зб.», К., 1928, т. 1, «Współczesny stan ukraińskiej dialektologii» («Lud słowiański», Kraków, 1930) Й. Зелінського, «К характеристике украинских говоров Республики немцев Поволжья» (Покровське, 1927) А. Дульзона, «Бібліографічний покажчик з української діалектології» (О., 1966) А. Москаленка, В. Терлецької; лексикографії — «Лексика. Лексикологія. Лексикографія» (О., 1973) А. Москаленка, В. Терлецької, «Українська лексикографія XIII–XX ст.: Бібліогр. покажч.» (Л., 1999) Т. Кульчицької; стилістики — «Мова і стиль українських письменників: Бібліогр. покажч. літ-ри за 1953–1964» (Л., 1966) М. Бутрина, «Культура російської та української мов: Рекомендов. бібліогр. покажч.» (К., 1982), «Барви рідного краю: Рекомендов. бібліогр. покажч.» (К., 1990), «Культура української мови: Бібліогр. покажч.» (Л., 1999), «Мова — невмирущий скарб народу: Бібліогр. покажч.» (В., 1999; 2000); фразеології — «Історія та етимологія української фразеології. Бібліогр. покажч.: 1864–1998» (Х., 1998) А. Івченка, випуски «Библиографического указателя литературы по вопросам фразеологии» (Самарканд, 1974–79); методики викладання — «Українська мова в школі за десять років: Покажч. статей» (К., 1961), «Методика викладання української мови: Бібліогр. покажч. 1945–65» (Л., 1971) та «Методика викладання української мови. 1966–1975 рр.» (Х., 1978) В. Горбачук, «Методика викладання української мови: Бібліогр. покажч. 1976–1985» (О., 1988), «Українська мова в школі: Бібліогр. посіб.» (Д., 1999) В. Ващенко та ін.; проблем правопису — «Український правопис» (О., 1971) А. Москаленка, В. Терлецької, «Нормалізація української мови: Бібліогр. покажч.» (О., 1974) А. Москаленка, а також бібліогр. покажч., присвяч. окремим науковцям: «Праці професора Є. К. Тимченка» («Зап. істор.-філол. відділу УАН», 1919, кн. 1), «Іларіон Семенович Свенціцький» (К., 1956), «Леонід Арсенович Булаховський» (К., 1968), «А. Ю. Кримський» (К., 1972), «Олександр Опанасович Потебня» (К., 1975), «Іван Костянтинович Білодід» (К., 1976), «Йосип Олексійович Дзендзелівський» (Л., 1981), «Лукія Лук'янівна Гумецька» (Л., 1981), «Бібліографічний огляд наукових праць професора В. С. Ващенко з українського мовознавства» (1990), «Ярослава Закревська» (Л., 1997), «Вчені кафедри слов'янської філології: Бібліографія вчених Львів. університету» (Л., 1998), «Професор Бевзенко Степан Пилипович» (К., 1999), «Професор Лизанець Петро Миколайович» (Уж., 2001). Зберігають наук. та інформ. цінність покажчики Б. м. І. Огієнка «Українська мова: Бібліогр. покажч. літ-ри для вивчення української мови» (К., 1918), «Українознавство» С. Єфремова (К., 1920), «Языкознание: Огляд за 1926, 1927, 1928» («Україна», 1927–29) Є. Тимченка, «Мовознавство в УСРР в 1929 р.:

Систематизов. покажч. мовознав. літ-ри» (О., 1930) М. Семенова.

Укр. Б. м. була представлена у бібліогр. покажчиках, які видавалися в Росії: «Книжная летопись» (С.-Петербург; Москва, від 1907), «Библиография библиографий по языкознанию: Аннотиров. системат. указ. отечеств. изданий» (Москва, 1963), а також Інститутом наук. інформації із сусп. наук АН СРСР (ІНІСН, Москва), зокрема «Новая советская литература по языкознанию» (1954–61), «Общественные науки в СССР» (нині видається під назвою «Библиографический указатель. Новая литература по социальным и гуманитарным наукам. Языкознание»), «Славянское языкознание: Библиогр. указ. лит-ры, издан. в СССР с 1918 по 1960 гг.» (Москва, 1963), «Советское славяноведение. 1978–1982: Указ. лит-ры о зарубеж. славян. странах» (Москва, 1983, вып. 1–7); «Общее языкознание», «Общее и прикладное языкознание», бібліогр. покажчики ІНІСН за окремими галузями: «Ономастика», «Словари, изданные в СССР» (Москва, 1966), «Историки-слависты СССР: Библиогр. слов.-справоч.» (Москва, 1981), «Словари 18 века» (Москва, 1986), а також рефератив. ж. ІНІСН «Общественные науки в СССР. Сер. Языкознание», бібліогр. бюлетень ІНІСН «Новая советская литература по общественным наукам. Сер. Языкознание».

Укр. публікації поза Україною реєстрували в Польщі («Urzędowy wykraz druków», Warszawa, від 1927), Чехословаччині («Katalog bibliograf», Praha). На еміграції вийшов покажчик Є. Пеленського «Ucrainica в західноєвропейських мовах» (Мюнхен, 1948; Едмонтон, 1990). Окремо слід відзначити Б. м. у періодиці: «Archiv für slavische Philologie» (1876, 1892), «Zeitschrift für österreichische Volkskunde» (1894), «Věstník Slovanské filologie a starožitnosti...» (1901), «Zeitschrift für österreichische Bibliografie» (1907–09), «Rocznik sławistyczny» (1909), «Osteuropäische Bibliografie» (1920–23), «Slovanská knihovněda» (1931), «Zeitschrift für slavische Philologie», «Revue des études slaves», «Slavisches Rundschau», «Indogermanisches Jahrbuch», «Germanoslavica», «Le monde slave», «Slavonic review», «Osteuropäische Forschungen», «Mitteilungen d. Ukr. Wiss. Instituts», «The Ukrainian Quarterly», а також книжк. вид. «Slavic Europe... Ukraina» Р. Кернера (1918), «Index bibliographicus» Ліги Націй (1925), працю В. Топорова про українську франц. мовою за 1917–30.

Укр. Б. м. за кордоном фіксували: Д. Дорошенко «Покажчик нової української літератури в Росії за 1796–1897 рр.» (Прага, 1925), П. Зленко — за 1921–31 рр. (Прага, 1932), Є. Пеленський «Бібліографія української мовознавчої бібліографії» («Рідна мова», Варшава, 1934, ч. 3–4, 6–10), англ. й нім. мовами — 1948; бібліографію укр. книги в Німеччині за 1939–42 уклад Б. Романенчук, а також О. Колесса «Bibliography of the ukrainian language» («Slavonic review», Лондон, 1926), Ф. Савченко (1918), З. Кузеля (1923), І. Калинович, Я. Рудницький, І. Борщак (1934) та ін.

Про стан досліджень української мови за кордоном інформують рефератив. ж. ІНІСН «Общественные науки за рубежом. Языкознание» та щомісячник «Новая иностранная литература по общественным наукам. Языкознание», щоквартальник «Новая советская и иностранная литература по общественным наукам. Проблемы славяноведения и балканистики». Інформацію про творчий доробок учених світу у вивченні української мови подає щорічник Постій. міжнар. комітету лінгвістів «Bibliographie linguistique de l'année» (Париж), періодичні вид. Польс. АН «Rocznik slawistyczny», «Bibliografia polskich prac z zakresu slawistyki», «Bibliografia bibliografij polskich», у Чехії — серія бібліогр. покажчиків Чес. АН «Bibliografie české lingvistiky»; бібліогр. огляди, що друкуються на сторінках франц. ж. «Revue des études slaves» (1947– 68) — «Chronique bibliographique» (видає Інститут славістики в Парижі).

Рекомендована література

1. Пеленський Є. Ю. Бібліографія української мовознавчої бібліографії // Рідна мова. Варшава, 1934. Ч. 3, 4, 6–10;
2. Библиография библиографий по языкознанию: Аннот. системат. указ. отечеств. изданий // ГБЛ. 1963;
3. Бібліографічні посібники з української літератури і мови. Л., 1964;
4. Королевич Н. Ф. Огляд радянських і зарубіжних бібліографій з української мови // Інформаційні матеріали наукової ради з проблеми «Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй». К., 1966;
5. Бібліографічні покажчики з української літератури й мови. Л., 1971;
6. Королевич Н. Ф. Українська радянська бібліографія: Посіб. К., 1980;
7. Гончарова В. В. Библиография лингвистики: что это такое? // Мир библиографии. 1998. № 5.

Г. В. Воронич, М. Г. Железняк

Бібліографічний опис:

Бібліографія мовознавча / Г. В. Воронич, М. Г. Железняк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-41917>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).